

Анна Жаровська,

кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Anna Zharovska,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК:372. 46

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ НАД ЗАСВОЄННЯМ НАРОДОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ

THE TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER TO WORK ON MASTERING VOCABULARY ETHNOLOGY

В статті розглядається підготовка майбутніх учителів початкових класів до збагачення словника шестирічних учнів народознавчою лексикою. Розкрито зміст етнолінгводидактичної, лексико-народознавчої підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Запропонований спецкурс сприяє кращій підготовці студентів до їх професійної діяльності, допомагає організувати лексичну роботу в початковій школі.

Ключові слова: етнолінгводидактична підготовка, народознавча лексика, учитель початкових класів, збагачення словника.

The article discusses the training of future primary school teachers to enrich the vocabulary of six-year pupils of ethnology vocabulary. Contents of ethnolinguistics, lexical and ethnology of preparation the future teachers of elementary school are highlighted. The proposed special course contributes to better prepare students for the irprofessional activity, helps to organize lexical work in elementary school.

Key words: ethnolinguistic training, ethnology vocabulary, primary school teacher, enrichment of vocabulary.

В статье рассматривается подготовка будущих учителей начальных классов к обогащению словаря шестилетних учеников народоветческой лексикой. Раскрыто содержание этнолингводидактической, лексико-народоветческой подготовки будущих учителей начальной школы. Предложенный спецкурс способствует лучшей подготовке студентов к их профессиональной деятельности, помогает организовывать лексическую работу в начальной школе.

Ключевые слова: этнолингводидактична підготовка, народоветческая лексика, учитель начальных классов, обогащение словаря.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вимоги сучасного суспільства, що висуваються до навчально-виховного процесу вищої школи, передбачають підготовку висококваліфікованих професіоналів у галузі вітчизняної лінгводидактики. Існуюча соціомовна ситуація в країні потребує мовних особистостей, що характеризуються науковим стилем мовомислення, досконало володіють рідною мовою, проєктують пошуки нових підходів до лінгвістичної та лінгвоетимологічної підготовки майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому обігу (Н. Ємельянова, І. Комарова, С. Литвиненко, О. Савченко) проблема готовності майбутніх учителів початкових класів до збагачення словника шестирічних учнів народознавчою лексикою представлена такими аспектами: дослідження питань професійно-педагогічної діяльності студентів; мовленнєво-народознавча підготовка студентів до роботи з дітьми; етнолінгводидактична підготовка майбутнього вчителя початкової школи.

Дослідження народознавчої лексики представлені в працях науковців: Н. Голуб, Р. Дружененко, В. Загородної, Л. Кожуховської, Т. Левченко, Л. Лук'яник, Г. Максимчук та ін. Учені доводять, що з допомогою лексики народознавчого змісту людина прилучається до історії свого народу, його духовності, пізнає генетичний код своєї нації.

Однак питання цілісної етнолінгводидактичної підготовки, формування етнолінгводидактичної культури майбутніх вчителів початкових класів залишаються відкритими.

Метою статті є розкриття змісту спецкурсу щодо формування готовності майбутніх вчителів початкових класів до роботи над засвоєнням народознавчої лексики.

Виклад основного матеріалу та аналіз отриманих наукових результатів. Теоретичні знання та практичні вміння, сформовані за допомогою інтеграції дисциплін лінгвістичного та лінгводидактичного циклу, потребують узагальнення та систематизації з подальшим наближенням до спеціальності. Наукові дослідження останніх років дали змогу оновити зміст спецкурсу і визначити адекватні методи та засоби задля його засвоєння. Програма спецкурсу є досить гнучкою системою, яка може керуватися, видозмінюватися, адже читання цієї дисципліни тісно пов'язане із змістом основних навчальних дисциплін.

Розробка спецкурсу з лексико-народознавчої роботи передбачала формування в майбутніх учителів системи знань з народознавства та методики роботи над народознавчою лексикою, а також формування системи вмій і навичок щодо планування роботи з дітьми, складання конспектів, сценаріїв, умінь оцінювати та аналізувати виконану роботу.

Метою спецкурсу «Лексико-народознавча робота в початковій школі» було збагатити мовлення студентів народознавчою лексикою, формувати у них систему знань з народознавства та методики роботи над народознавчою лексикою в початковій школі; формувати систему вмій і навичок щодо планування роботи з дітьми, складати конспекти, сценарії у цьому напрямі, вміти оцінювати та аналізувати виконану роботу.

Для досягнення цієї мети розв'язувалися такі завдання: – ознайомлення студентів з українською народною культурою, літературою, символікою, оберегами, звичаями, традиціями; – формування умінь планувати роботу з дітьми; – формування умінь складати конспекти уроків та сценарії виховних заходів із використанням народознавчої лексики; – формування умінь оцінювати та аналізувати конспекти уроків та сценарії виховних заходів.

Вибір тематики лекцій для спецкурсу було обумовлено тим, що за даними аналізу програми початкової загальної освіти майже у всіх навчальних курсах виділяються години, пов'язані з українськими народними звичаями, традиціями, обрядами, святами, ремеслами.

На лекціях студентів знайомили з методикою роботи над народознавчою лексикою в початковій школі, давали характеристику народних звичаїв і обрядів, усної народної творчості, українських промислів та ремесел.

Перша лекція (Предмет, мета та завдання спецкурсу «Лексико-народознавча робота в початковій школі») була спрямована на те, щоб познайомити студентів з метою, завданнями даного спецкурсу та його зв'язком з іншими дисциплінами. Друга лекція носила інформаційний характер про народознавчу лексику, її тематичні групи, структуру. Третя лекція містила інформацію про джерела народознавчої лексики і була розрахована на 2 години лекційних занять та 4 години семінарських, оскільки містила великий блок навчальної інформації. Студентів знайомили з усною народною творчістю. Вказували на те, що народознавча лексика несе важливе змістове, емоційне та естетичне навантаження, оскільки в ній зберігаються загальнолюдські і національні цінності, генетичний код етносу. Відтак, відродження рідної мови шляхом використання у процесі навчання народознавчої лексики з першого класу є невідемним завданням лінгводидактичної науки. Четверта лекція була спрямована на те, щоб показати важливість вивчення даного курсу. У цій лекції був поданий аналіз чинної програми відповідно до вмісту народознавчого матеріалу у ній. П'ята лекція мала на меті ознайомити студентів з принципами, методами, прийомами, за допомогою яких майбутні педагоги зможуть організувати роботу над народознавчою лексикою в початковій школі. Студент повинен засвоїти, що лексична робота в першому класі проводиться за чотирма напрямками: 1) збагачення словника, засвоєння нових слів та нових значень слів, що раніше учням були не відомі; 2) уточнення словника, поглиблення розуміння вже відомих слів, з'ясування відтінків у значенні між синонімами, добір антонімів, аналіз багатозначності; 3) активізація словника, використання якомога більшої кількості слів у мовленні кожного учня, введення слів у речення, засвоєння сполучуваності слів з іншими словами, використання їх в конкретному тексті; 4) вилучення нелітературних слів, які вживаються іноді молодшими школярами, виправлення помилок у наголошуванні та вимові слів.

У шостій лекції студентам було подано інформацію про те, як учитель має готуватися до проведення уроків та виховних заходів. Студентам наголошували, що урок із використанням народознавчого матеріалу – це основна форма організації навчальних занять, яка дає учням сукупність знань про український народ, його національну культуру, побут, сучасне життя. На такому уроці вчитель організовує навчально-пізнавальну діяльність учнів, а засвоєння знань учнями залежить від особистості учня та особистості вчителя, його професійного рівня.

Розроблений нами спецкурс передбачав набуття майбутніми вчителями необхідних знань і вмій у двох напрямках, а саме: лексичному й народознавчому.

Лексичний аспект передбачав ознайомлення студентів з багатством і розмаїтістю народознавчої лексики та лексикологічною обізнаністю: знання з лексикології (лексика, словниковий склад мови, пасивний та активний словник, слово, значення слова, види лексики) та лексикографії (типи словників).

Народознавчий аспект передбачав ознайомлення студентів з народними традиціями, звичаями, святами, оберегами, символами українського народу.

Студентів знайомили із загальними принципами народознавчої роботи в першому класі, давали характеристику національних свят і обрядів кожного періоду: зимового, весняного, літнього, осіннього. Визначили специфіку їх святкування в сім'ї та школі. Формували навички планувати лексико-народознавчу роботу, складати конспекти уроків, сценарії національних свят, тематичні і тлумачні народознавчі словнички. Особлива увага акцентувалась на методиці лексичної роботи у процесі ознайомлення учнів з народознавчим матеріалом.

На лекційних заняттях студенти знайомились із сутністю ключових понять «готовність до професійної діяльності», «професійно-мовленнєва діяльність майбутніх учителів-початківців», доповнювали, узагальнювали й систематизували свої знання щодо феномена «народознавча лексика», визначали роль народознавчої лексики і необхідність володіння нею в професійній діяльності вчителя початкової школи.

У процесі експериментального навчання перевага надавалася таким типам лекцій: лекція-інформація, лекція-візуалізація, лекція-презентація, інтерактивна та проблемна лекція. Лекції-інформації було прочитано за основними темами, що вимагали детального викладу і пояснення наукових положень. Особливість лекцій-візуалізації полягала в розгорнутому коментуванні візуального ряду (слайди, малюнки, схеми).

На практичних заняттях словникова робота скеровувалась на кількісне поповнення словника студентів народознавчими словами, розширення активного словникового запасу через перенесення якомога більшої кількості народознавчих лексем із пасивного в активний словник, усвідомлення додаткових відтінків значення народознавчих одиниць. З цієї метою застосовувались мовні, умовно-комунікативні та аналітичні вправи і проблемні завдання.

Основна мета мовних вправ полягала в засвоєнні значення народознавчої лексики, тобто у формуванні уявлень про систему мови, а особливістю цих вправ була їх аспектна спрямованість (поділ на лексико-семантичні, лексико-граматичні, лексико-орфографічні, лексико-логічні, лексико-стилістичні).

Студентам було запропоновано види завдань переважно лексико-семантичної спрямованості на зразок: визначте, які з виділених слів є народознавчими, а які ні; виберіть зі слів, запропонованих у дужках, ті, які звично використовуються під час Різдва та Великодніх свят; складіть із наведеними словами по два речення; з'ясуйте тлумачення народознавчих лексем, які подані у тексті; замініть виділені слова, близькими за значенням; замініть, користуючись довідкою, виділені слова, синонімами.

Умовно-комунікативні, що мали на меті відпрацювання мовних явищ у різних видах мовленнєвої діяльності студентів, але, на відміну від власне комунікативних, мали обмеження щодо заданих умов конструювання мовленнєвого повідомлення. Наприклад, «Ознайомтесь із народознавчими словами, що відносяться до власних назв».

Аналітичні вправи були спрямовані на аналіз готового народознавчого матеріалу і сприяли формуванню умінь упізнавати, розуміти, відрізнити, порівнювати та протиставляти слова за аналогією чи за контрастом, що створювало у студентів правильну орієнтувальну основу для подальших дій із відпрацьовуваними одиницями.

Комунікативні або ситуативні вправи, спрямовані на формування навичок ситуативного використання народознавчої лексики в усному і писемному мовленні: почати (продовжити) діалог на певну тему, скласти план народознавчого тексту, перегляд публікацій у періодиці, пошук та вибір матеріалу до певної тематичної групи народознавчої лексики, самостійне реферування і конспектування.

Проілюструємо завдання, що були запропоновані студентам:

1. Назвіть тематичні групи народознавчої лексики.

2. Напишіть реферат на одну із тем: «Педагогічні умови збагачення словника молодших школярів народознавчою лексикою», «Роль українських традицій та обрядів у формуванні мовної особистості школяра». «Психологічні особливості збагачення словникового запасу молодших школярів» тощо.

Функція викладача на цьому етапі полягала в допомозі відшукати і проаналізувати народознавчу інформацію, акцентувати увагу студентів на важливих ознаках, ставлячи навідні запитання, удаючись до порівнянь. Семінарські заняття проходили у формі диспутів («За круглим столом»), професійно-ділових ігор («Ажурна пилка»). У процесі самостійної роботи студенти вивчали теоретичний матеріал, виконували тести для самоконтролю, готували реферати, збирали інформацію з теми «Українські народні звичаї та обряди» і здійснювали її аналіз.

Проілюструємо завдання, що були запропоновані студентам:

1. Розмежуйте поняття: «народознавча лексика», «етнокультурознавча лексика», «власне українська лексика».

2. Дайте визначення понять: лексика, омоніми, синоніми, антоніми, діалектизми, застаріла лексика. Наведіть приклади.

3. Які Ви знаєте навчально-методичні посібники із українського народознавства для учнів та вчителів початкових класів?

4. У чому полягає різниця понять «етнос», «народ», «народність», «нація»?

5. Погрупуйте подані народознавчі слова за тематичним принципом: макітра, тріскачки, куманець, фуркало, гайдамака, чумаки, кухоль, ромен, свищики, піч, проліски.

6. Проаналізуйте програму для початкової школи із курсу «Рідна мова», випишіть основні вимоги, які визначені програмою щодо оволодіння молодшими школярами народознавчою лексикою.

На цьому етапі основну увагу було зосереджено на опануванні студентами необхідної термінології, формуванні понятійного апарату щодо проблеми народознавчої лексики. Було використано такі прийоми роботи: робота з картотекою, навчальне редагування, виділення слів-символів і слів українського мовленнєвого етикету, поділ народознавчої лексики на тематичні групи та ін.

Розгляд народознавчої роботи як особливого аспекту експериментального навчання спонукав нас до необхідності використання вправ, основу яких складає збагачення мовлення студентів народознавчою лексикою, розширенню активного словникового запасу студентів через перенесення якомога більшої кількості народознавчих лексем з пасивного в активний словник, усвідомленню додаткових відтінків значення народознавчих одиниць.

Результатом роботи цього етапу стало формування в студентів лексикологічної обізнаності, обізнаності з українськими народними традиціями, зі змістовим аспектом словникової роботи в першому класі та лінгводидактичної обізнаності з методики словникової роботи з шестирічними учнями.

Висновки і перспективи досліджень. Отже, аналіз структури спецкурсу засвідчив, що протягом навчання здійснюється послідовне вивчення студентами теоретичного матеріалу в межах навчальних елементів, яке закріплюється під час різних видів педагогічних практик.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в удосконаленні репродуктивно-творчого етапу навчання, який сприятиме професійно-педагогічній підготовці студентів до роботи в початковій школі.

1. Маєвська Л. Модель підготовки майбутнього учителя до етнокультурного виховання молодших школярів / Л.М.Маєвська // Режим доступу: zu.edu.ua.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Вид. дім «Освіта», 2013. – 392с.
3. Семенов О. Етнолінгводидактична культура педагога: шляхи її формування в умовах вищої школи / О.Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – №9. – С.47-52.
4. Скульський Р. Кому і для чого потрібна педагогіка народознавства // Як використовувати народознавство в школі / За ред. Р.Скульського. – Івано-Франківськ, 2000. – С.18-40.
5. Шумілова І. Використання педагогічного краєзнавства в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи / І.Ф. Шумілова // Режим доступу: <http://vuzlib.com>.